పదవి

అందర్నీ వదులుకుని నిన్నే నమ్ముకున్నాను. ఆఖరికి నువ్వే నన్ను మోసం చేస్తావా? ఇంత కృతఘ్నతా. ఇంత బరి తెగించావా? ఇంతగా సిగ్గులేక పోయిందా? చూడు... నిన్నేంచేస్తానో చూడు.

"ఎవరితో ఆయన మాటాడుతున్నదీ."

"నాకు తెలిసినంతవరకూ గదిలో ఆయన ఒక్కరే ఉన్నారు" అన్నాడు హెడ్‌గుమాస్తా. తెలుగు మాష్టరు అందుకున్నాడు.

"ప్రొద్దుట్నుంచీ అదోలా వున్నాడు, కొంపతీసి బ్రాహ్మడికి వెర్రెత్తలేదుగద."

"పదండి అక్కడికెళ్ళి అదేమిటో ఆయన గదిలోనే చూద్దాం."

పదండంటే పదండని అందరూ హెడ్మాస్టారి రూం చేరుకున్నారు.

"మేస్టారూ, తలుపు తీస్తారా?" మెల్లిగా పిలిచారు పడపడ బాదేరు. ఇంకా జవాబు రాకపోతే బలవంతాన తలుపులు వూడదీయించారు. అదెవరితో మాటాడుతున్నాడో ఆ అదృశ్య శక్తి లేదు సరిగదా ఆ గదిలో హెడ్మాస్టరే లేడు. ఊచలు లేని కిటికీ తలుపులు మాత్రం బార్లా తీసుకున్నాయి. మూడంతస్తుల ఆ మేడమీది మూలగది కిటికీలోంచి పైకి బుర్రపెట్టి కిందకి తొంగిచూసి "రామరామ, ఎంత ఘోరం!" అనుకున్నారు మేష్టరూ, కుర్రాళ్ళూ. ఆ గదిలో ఎప్పుడూ వుండేదీ, అతి ముఖ్యమైనది మరొకటీ లేకపోవడం మాత్రం చాలా మంది గమనించనే లేదు.

* * *

హయ్యర్ సెకండరీ హైస్కూలు హెడ్మాస్టర్ హనుమంతయ్యగారికి ఆ మధ్య ఒకసారి కడుపులో, ఏదో కంతి పెరిగి ఆపరేషన్ చెయ్యవలసివచ్చింది. ఒక ప్రైవేటు హాస్పటల్లో పదిరోజులున్నారు. జయప్రదంగా శస్త్ర చికిత్స జరిగి పుండు మానిందని తెలిసిందగ్గర్నుంచీ ఆయన్ని పట్టుకోడం కష్టమైపోయింది. అక్కడున్న డాక్టర్లు యిలా అనుకున్నారు: "ఈ వారం రోజులూ ఎలా వుండగలిగాడో మా నాయన. ఇంకా యీయన్ని గొలుసులేసి కట్టడం మనవల్ల గాదు. డిశ్చార్జి చేసెయ్యమని ఏరోజు కారోజు పీకేస్తున్నాడు. రెండ్రోజుల్లో పంపించెయ్యడం బెస్టూ. ఇంటిమీద ధ్యాస ఎక్కువైనట్టుంది.

"చిన్నప్పుడే తల్లి పోతే కనిపెట్టుకున్న ముసలిఅవ్వ ఒకర్తి ఉందిట ఈయనకి. వచ్చిన రోగం కానిరోగంకదాని యీాయన్నిలా హాస్పత్రిలో జాయిన్ చేసినట్టు ఆవిడకు తెలీకుండా కప్పెట్టేరుట. వెంటనే వెళ్ళి ఆవిణ్ణి చూడాలనుండడం నేచురల్ కదా!"

"మీారింటికి వెళ్ళండి — ఇప్పుడు నేను బాగానే నడవగల్గుతున్నానుగదా ... ఒక్కణ్ణీ రాగల్ను" అని హనుమంతయ్యగారు భార్యనీ చిన్నకొడుకుని యింటికి పంపేసి— హాస్పటల్‌నుంచిడిశ్చార్జిఅయ్యాక ఒక్కడూ రిక్షామీాద బయలుదేరేడు: కాని ఆ రిక్షా యింటివైపు మళ్ళలేదు. తిన్నగా స్కూలువద్ద ఆగింది. స్కూలుగేటు యెక్కి అటూ యిటూ వూగుతున్న కుర్రాడు "అమ్మ బాబోయ్, హెడ్మాస్టారు?" అని ఒక్కగెంతు గెంతి పరిగెత్తబోయాడు. కాలు మడతబడి లేవలేక పోతున్న సమయంలో హెడ్మాస్టారు రిక్షాదిగి వాణ్ణి దొరకపుచ్చుకున్నాడు. మిగిలిన పిల్లలేకాక, మేష్టర్లుకూడా ఎక్కడికక్కడ క్లాసుల్లో సర్దుకున్నారు. ఫుల్‌గా వాచీకి కీ యిచ్చినట్టు వాడిచెవి నులిపి "ఒరే ఛండాలం, ఇక్కడున్నట్టు వెళ్ళి బంట్రోతు గాడిదలందర్నీ వెంటనే యిక్కడికి అఘోరించమని చెప్పు. ఆఫీసురూంలో ఆ పెద్దగుమాస్తా పీనుగ ఉరెట్టుకుంటూ వుంటాడు. వీధిగుమ్మంలోకి పెద్దపులి వచ్చిందని చెప్పు" నిమిషాలమీాద అందరూ గడగడ లాడుతూ అక్కడ హాజరయ్యారు.

"అలా ఊఁ గుడ్లు మిటకరించి చూస్తావేమయ్యా, మరేం పనిలేనట్టూ? నిన్నేనయ్యా హెడ్‌గుమస్తా యేడు

కొండలూ...మాటి మాటికీ పైకి చెబుతేగాని వేడెక్కడా ఏమిటి. మాయదారి బోడిషహోదా"

"చిత్తం ... చిత్తం..."

"వెంటనే వెళ్ళి టీచర్ను యెటుండన్ను రిజిష్టరు నా మొహాన్న కొట్టు"

"ఏంరా తెలుగుపులమ్మ్యా, అలా నసుగుతూ, కూడా కూడా తగలడకపోతే నా చేతిలో బెత్తం ఒకటి వుండాలని నీకు తోచి చావకూడదూ?"

"ఆయ్."

"చూడు సాంబశివం ... లీజర్లో కొందరు మేష్టర్లుం టారు, ఏ సందులోనో అరువు బీడీ వెలిగిస్తూ ఊరంతటినీచేరు గుతూ ఉంటారు. నే వచ్చాను, ఈ పాటికి నిద్ర లేవమని చెప్పు...మరేం తప్పులేదు, నా ఎదుట పడమని చెప్పు."

"ఎంతమాట—తమ శెలవు."

ముందు హెడ్మాష్టరు బెత్తం పట్టుకునీ, వెనక అసిస్టెంట్లూ, బంట్రోతులూ కింద అన్ని క్లాసులూ చూశారు.

"చూశారా ...సగం క్లాసుల్లో మేష్టర్లు లేరు..."

"చిత్తం...చిత్తం—తమరు వస్తారని తెలియక... తిరిగి రాగలరని నమ్మక."

"అంటే? ఆ హాస్పిటల్లో కాలుపెట్టిన నేను తిరిగి రానే రానా!"

"పాపము శమించుగాక. ఎంతమాట శెలవిచ్చారూ? రారని కాదుగాని యింత తొందర్లో తమరు."

“ఇది తొందరా? ఆ డాక్టరు చచ్చినాళ్ళు ఒదిలారు కాదుగాని ఎప్పుడో పరిగెత్తు కొద్దును. నాలాంటివాడికి ముందుపనీ, తర్వాత ప్రాణమూ... అయినా మీ రెవరెంతగా మంచి కేండిడేటు యిక్కడ ఉండిపోకూడదని యములాడికీ దరఖాస్తులు పెట్టుకున్నా అంత త్వరగా కదిలే ఘటం కాదిది. ఒకటో రకమైన ద్రావిడ పిండాన్ని, ఏమనుకున్నారో... నాలుగు కాలాలపాటు బతికనా, నలుగుర్నీ నంజుకోనా? నాకేమిటి? పదండి పైకి వెడదాం.”

సంస్కృతం మేష్టరు హనుమంతయ్య రెండుచేతులూ పట్టుకున్నాడు.

“తనుకంటె పెద్దవాణ్ణి... నా మాట కాదనకండి... మన్నించి నా మాట కొంచెం చిత్తగించండి. తమరి శరీరం ఖాయిలాపడివుంది. ప్రస్తుతం నాడి అతి నీరసంగా వుంటుంది. ప్రకోపం తగదు... విశ్రాంతి యెంతయినా అవసరం... ఏమంటారు శలవియ్యండి.”

“ఏవండోయ్ పంతులుగారూ: మీ ఆయుర్వేదం యిక్కడకాదు. ఇంటిదగ్గర. నాలాంటివాడికి విశ్రాంతి ఒక్కసారే. చూశారుకదూ నాలుగురోజులు కనుమరుగయితే ఇల్లు యెలా వల్లకాడయిందోనూ? ఇంకా యింకా యింటిదగ్గర కూచుంటే ఇంతటిసంస్థ ఎవడిచంక నాకాలి? పదండి పదండి. కావలసినవి కబుర్లుకావు. టక టక టక పన్లు జరిగిపోవాలి. నెహ్రూగారు ఏమన్నారు.”

రెండో అంతస్థులో వున్న సైన్సు లేబొరేటరీ తలుపులు బార్లా తెరచివున్నాయి.

"రామావతారంగారూ, స్టాఫ్ ఆర్డరు బుక్కు పట్రండి వేలకివేలు విలువచేసే యింత ఎక్విప్‌మెంటుని వదిలిపెట్టి — ఆ సీనియర్ సైన్సు అసిస్టెంటు హైగ్రీవం ఏం చేస్తున్నాడో ఎక్స్‌ప్లనేషను అడుగుదాం..."

గుమాస్తా రామావతారానికీ సందేహం వచ్చింది.

"చిత్తం... తమరివాళ డ్యూటీలో లేరుగదండి! అసిస్టెంటు హెడ్మాస్టరు అనంతశయనంగారు కదండీ యిన్‌ఛార్జి. మరి శలవలోవున్న మీరెలా ఆర్డర్లు...?"

"అమాయకుడివి కనక బతికిపోయావుగాని రామావతారం మిమ్మల్ని వెంటనే డిస్మిస్ చేసిఉందును. బతుకుండగా మోసెయ్యాలని నన్నుచూస్తే మీకు అనిపించవచ్చు. గాని వూరంతా ఉష్‌మని ఊదెయ్యగల ఉద్దండపిండాన్ని. నేనే స్వయంగా మొదటపడితే యింక యిన్‌ఛార్జి ఏమిటోయ్! శలవుపెడితే కేన్సిల్ చేసుకోగల సమర్థత నాకు లేదాఏమిటి? రిటైరయిన గవర్నమెంటు నిర్భాగ్యపు పీనుగుల్లాగ 'మేం బతికున్నా మండోహో' అని ప్రతినెలా సర్టిఫై చేయించుకో వలసిన అవసరం నాకేం లేదుగద."

"ఎప్పటికైనా రాకపోదు చూడండి" అందరి మనసుల్లోనూవున్న విషయం ఆవిధంగా వెలిగ్రక్కినందుకు కళ్ళతో కృతజ్ఞత వెల్లడిస్తూ అందరూ అటుచూశారు. అయిపోయిన సిగరెట్టు ఆర్పేసి హైగ్రీవం కెమికల్సు పెట్టిన బీరువాచాటునుంచి యివతలికొచ్చాడు. ఒక్కతీరున పోసిన ఆరైలురోడ్డులో సాధారణంగా యిలాంటి ముక్కలు

మొలవవు. మొలిచినా నిలవవు. నలుగురూ కలసి హైగ్రీవాన్ని చెడామడా తిట్టి హెడ్మాస్టరుకు క్షమాపణ చెప్పించారు.

"ఇలాంటి కుర్రకారుతో నా కేమిటి? నా సర్వీసంత లేదు యితని వయసూ?" ముందు హనుమంతయ్య నవ్వేడు; అందరూ గొల్లుమన్నారు కొన్ని కథల్లో పాత్రల హాస్యం లాగ. ఇది నిజంగా యెంజాయ్ చేసినవాడు హైగ్రీవం ఒక్కడే...

మూడో అంతస్థుకూడా చేరి... ఒకరూ ఒకరూ సమానుకూలంగా జారిపోగా, ఏడుకొండలూ, హనుమంతయ్యా, పెద్దప్యూన్ తెలుపులయ్యా హెడ్మాస్టరు రూం చేరేరు... దూరంనుంచే యేదో వినబడుతోంది. "ఒరే తెలుపులూ, కొంపమునిగింది; అనంతశయనంగారు పడుకున్నట్టున్నారు—అనేక శబ్దాలు వినబడుతున్నాయి. పరిగెత్తుకు వెళ్ళి లేపు." ఏడుకొండలు తెలుపులయ్యాకు చేసిన హెచ్చరిక విననట్టు వెనకబడిపోయాడు హనుమంతయ్య.

"నమస్కారం ... తమరివంట్లో ఇప్పుడెలావుంది." అన్నాడు అనంతశయనం. ఆయన బట్ట ఆయన శరీరభాగాల్ని యెప్పుడూ కప్పదు. జుట్టుమాత్రం ఎప్పుడూ సగం మొహాన్ని కప్పందే ఒప్పదు. ఇదీ ఆయనలో విశేషం.

"ఊఁ" అన్నాడు హనుమంతయ్య గర్జించినట్టు? ఒక్కొక్కప్పుడు యెంత మాటకాకో ఒక్కొక్కప్పుడు అంత మౌనధారి.

"ఇప్పుడు స్కూలు ఫైనలు - 'ఊ' మీకు పరీక్షన్నట్టుంది. వెళ్ళండి తర్వాత మాట్లాడదాం." ఏడుకొండలూ, ఆయనా వెళ్ళిపోయారు. హనుమంతయ్య తను కూర్చునే కుర్చీ వైపు చూశాడు.

అది రంగూన్ నుంచి ప్రత్యేకం తెప్పించిన టేకుకుర్చీ. కిందా, వెనకా, చేతులదగ్గిరా అన్నిచోట్లా డన్‌లప్ కంపెనీ వారి మెత్తలు అమర్చబడిన కుర్చీ. మీటరు యిరవై రెండు స్పర స్ప్రెంగ్ నిక్కెడ్ బెల్లిన్ గుడ్డకొని, ప్రత్యేకించి బెంగుళూరు టయిలర్స్ చేత గలీబులు కుట్టించబడిన దిండ్లుగలకుర్చీ. మూడంతస్తుల మేడమీద వరూలనున్న ముఖ్యమైన గదిలో ముచ్చటగా ముస్తాబయిన కుర్చీ. ఏడువందల యేభైమంది విద్యార్థుల్నీ, ముఫ్ఫైమంది ఉపాధ్యాయుల్నీ యేలడానికి ప్రత్యేకించి పెట్టిపుట్టినఅదృష్టశాలి అమరసింహాసనం ఆ కుర్చీ. అయిదువందల జీతమూ, అనన్యమైన అధికారమూ అందు మీద కూర్చుంటే చాలు అందించే కల్పతరువు ఆ కుర్చీ. పాఠకులు దానికి ప్రాణం లేదనుకోవచ్చును — కేవలం కర్ర ముక్క అని కొట్టిపారెయ్యవచ్చు. కాని దానితో మాట్లాడ గలిగినంత ప్రేమించిన హనుమంతయ్యగారు యేమనుంటాడు.

"నేను లేని ఈ పదిరోజులూ నాకోసం బెంగెట్టుకున్నావు కదూ వెర్రిదాన!" కుర్చీ చెయ్యిమీద అతనిచెయ్యి వేసి ముద్దెట్టుకుందామని మూతిదగ్గిర పెట్టుకున్నాడు హనుమంతయ్య. గుప్‌మని కంపుకొట్టింది, గొడుంవాసన! "ఇంకేముంది,

ఆ అనంతశయనం నే నేకుండా చూసి దీనిమీద తెగలడ్డాడు కాబోలు... రామరామ... అపవిత్రం అయిపోయింది. కుండెడు కూటినీ కుక్క ముట్టుకుంది అది తనస్థానం కాదని చెబితే వినదుగద వెర్రిబాసి మొహం... ఒరే తంపులూ... ఇలా వచ్చి యిదంతా శుభ్రంచెయ్యి... శుద్ధిపుణ్యాహవాచన చేసినా ఈ దరిద్రం వదల్దురా బాబూ... కలరా వుండలూ, ఫినైలూ, డెట్టాలూ ... కొంచెం గోమయమూ, తులిసాకులూ ఒక వైష్ణవోత్తముడూ.

హనుమంతయ్యగారు యిల్లు చేరుకునేసరికి ఇంటినిండా మనుషులూ డాక్టరులూ నానా హడావిడిగానూవుంది. భ్రమరాంబ ఆయన్ని గబగబా లోపలికి తీసుకుపోయింది.

“మీ కేమన్నా మతుందా. పోయిందా? అంతజబ్బు చేసి ఆస్పత్రినుంచి విడుదలయిన మనిషి దారిలో ఏ శోషవచ్చి పడిపోయారో అని నేనూ పిల్లలూ యెంత కొట్టుకపోయామో మీకేం తెలుసు. అయినా అదే వుండిపోడమూ? మనస్సుకున్న నిబ్బరం శరీరానికుండొద్దూ? ఏం విచిత్రమైన మనిషి బాబూ! ఇప్పటికైనా ఆస్కూలు విడిచిపెట్టి రావాలని బుద్ధెలాపుట్టిందో, ఆశ్చర్యమే! ఇవతలేమో అవ్వగారికి వచ్చే ప్రాణం పోయే ప్రాణంగా వుంది. అసలే పెద్దకాలం. రెండ్రోజులబట్టీ జ్వరం. పైగా మీకిలా ఆపరేషనయిందనే పిల్లలెవరో వూదేసినట్టున్నారు. ఒకటేవదుపు గంటనుంచీ స్పృహ కూడా లేదు.”

“బాగుందే, పసిలో భగవతీ సాక్షాత్కారం పొందిన

వారికి ఈ ఐహిక బంధనాలు యెలా అడ్డుపడతాయి? అంత ముసిల్ది యిన్నాళ్ళు బతకడమే చిత్రంకాదూ?"

భ్రమరాంబ భర్తవైపు చూసింది. ఏదో పురుగును చూసినట్టు చూసింది. అక్కణ్ణుంచి ఆదుర్దాగా అవ్వదగ్గరకు వెళ్ళిపోయింది, హనుమంతయ్య నెమ్మదిగా ఆమెను అనుసరించాడు. అవ్వ కన్నుమూసే ముందు కాస్త తెలివి తెచ్చుకుంది. మనవడి బుగ్గలు ప్రేమతో తడిమింది. "బాగున్నావా అమ్మా?" అంది. "కన్నతండ్రి ఒకడూ, కూడా పుట్టిన తమ్ముడు ఒకడూ ఇంకా నీకిద్దరున్నారు... మరిచిపోకమ్మా" అంది.

"ఏదీ నీ చెయ్యి యిలా యియ్యవమ్మా" అంది, చచ్చిపోయేదాకా ఆ చెయ్యిని అలా ఎగిరెగిరి పడుతూ, ఊర్ధ్వ ప్రయాణానికి ఉరకలు వేస్తున్న గుండెలమీద పెట్టుకుంది.

"ఎవరు తమ్ముడు? ఎవడు తండ్రి? ఏమిటింకా ఛచ్చేదాకా ఈ తాపత్రయం," అని మరోమారు విసుక్కున్నాడు హనుమంతయ్య. అయినా 'కర్మయోగి' అయిన అతనికి మరొక పదిహేను రోజులకి 'కర్తవ్య నిర్వహణ'లో తమ్ముడి ప్రసక్తి తప్పలేదు. ఆ రోజు స్టాఫ్ కాన్ఫరెన్సులో అతను చెప్పేడు:

"సోదరులారా! మనందరి ఉపాధ్యాయులదీ ఒకకుటుంబమని నేను వేరే చెప్పనక్కరలేదు. మన కుటుంబానికి చెందినవాడేమరొక ఆత్మీయుడు మన మధ్యకి వస్తున్నాడు. వచ్చినపని వేరుకావొచ్చు. హోదాలో తేడా ఉండొచ్చు, కాని ఆయన

నాకు తమ్ముడి వరుస; అందులో ఎంతమాత్రం సందేహం లేదు.”

అంతుచిక్కక ఉపాధ్యాయులందరూ ఒకరి మొహం ఒకరు చూసుకున్నారు. ఎదుటివాళ్ళను ఇబ్బందిలో పెట్టి తన ఆధిక్యత నిలబెట్టుకొనేలా మాటాడగలనని హనుమంతయ్యకు ఒక విధమైన గర్వం. అందుకనే ఆయన మెప్పు పొందుదామనుకున్న టీచర్లు ఆయనముందు మాటల్లో ఓడిపోయినట్టు నటిస్తారు.

చిన్న పొడిదగ్గు ఒకటి వెలికి రానిచ్చి హనుమంతయ్య అందుకున్నాడు మళ్ళీ:

“పై ఆఫీసర్లంటే – ఇనస్పెక్టర్లంటే ఎంత గుండెదిటవు ఉన్నవారయినా కంగారు పడిపోతూంటారు. ఇనస్పెక్టరును వచ్చే డీయీవోని ఒక కుటుంబ వ్యక్తిగా ఆహ్వానించగల సాహసం ఎన్ని సంస్థలకు ఉందంటారు? మన పాఠశాల తనిఖీ నిమిత్తం వచ్చే పరాంకుశంగారు ఎం. యీడి. ఫస్టు క్లాసులో ప్యాసయిన దిట్ట. అయితేనేం, బుద్ధి పెద్దదిగాని వయసు స్వల్పం. అందుకే తమ్ముడన్నాను. మీ ఇంటికి మీ తమ్ముడొచ్చి తలుపుతడితే ఏమిస్తారు.”

నిజంగానే అప్పటికి అయిదారేళ్ళక్రితం హనుమంతయ్య తమ్ముడు ఫణిభూషణం వాళ్ళింటికి వచ్చి తలుపుతట్టేడు.

“అన్నయ్యా, నాన్నగారి జబ్బు బాగా ఎక్కువైపోయింది. ఇంజక్షన్లకే నెలకి ఏభై మించి అయిపోతోంది. ఇక పళ్ళూ, టానిక్కులూ చెప్పేదేముంది, నూర్రూపాయల

జీతంతో నే నొక్కణ్ణి ఎంతకని ఎన్నాళ్ళని యీ బండీలాగను? నువ్వుకూడా నెలనెలా ఇంతని పంపిస్తేగాని..."

హనుమంతయ్య తమ్ముణ్ణి మధ్యలో అడ్డేశాడు.

"ఒరే ఫణీ, యింక చెప్పకు... ఒకరు చెప్తే తలవంచి వినే దౌర్భాగ్యం తప్పిపోయి నాకు చాలా కాలమయింది. భగవంతుడి దయవల్ల నే నిప్పుడు చాలా పెద్ద పదవిలో ఉన్నాను. ఆర్థిక దుస్థితిలాంటి అల్పమైన విషయాలగురించి ఆలోచించడానికికూడా నాకిప్పుడు తీరుబడిలేదు. నాకు తెలిసినంతవరకు మన వంశంలో యింతటి ఉన్నతస్థానం అందుకున్న వాళ్లు లేరు! ఎంతపదవి, ఎంతటి పరపతి! నన్నయినా యిలా అత్యున్నతస్థాయిలో బతకనిచ్చి హెడ్మాస్టరి బంధువులుగా గుర్తింపబడే మీ అదృష్టానికే సంతోషించండి. ఇలా తల మానికంగా నన్ను ఓ వెలుగు వెలగనియ్యండి. సాధారణమూ అశాశ్వతమూ అయిన సంసారకూపంలోకి మళ్ళీ నన్నెందుకు లాగుతారుచెప్పండి? నాన్నగారికే కాదు, నీకూ ఒక్క నమస్కారం, నన్నిలా బతకనివ్వండి."

ఫణిభూషణం అతి అసహ్యకరమైన ముహంతో అన్న వైపు చూశాడు. చూస్తూ ఒక్కమాటమాత్రం అనేసి వెళ్ళిపోయాడు.

"నీ దగ్గిర చదువుకుంటున్న వాళ్లూ, నీ సంస్థలో పని చేస్తున్నవాళ్లూ ఎంత దురదృష్టవంతులు!"

* * *

"మాస్టారే పండితుడైన మీ తమ్ముడు రాకరాక మీ యింటికి వచ్చి తలుపుతడితే ఏమిస్తారు? ... ఊరికే అన్నాను... నిజానికి మనం ఏమివ్వగలం? ఏమిస్తే అధికారుల ఋణం తీరుతుంది!"

తీరదు. పై అధికారుల ఋణం అంత సులువుగా తీరదు. అందుకనే హనుమంతయ్య అన్ని ప్రయత్నాలు చెయ్యవలసి వచ్చింది. ఇంట్లోనుంచి వెన్నకాచిన నెయ్యి, దగ్గరుండి పితికించిన గేదెపాలు, సన్న సూదుల్లాంటి బియ్యం, అప్పుడు కోసిన కూరగాయలు, తమలపాకులు, కొత్తపల్లి కొబ్బరి, మామిడిపళ్ళు... ఏదో చంద్రుడికో నూలుపోగు— అంతకంటే ఎవరేం చెయ్యగలరు? ఆ ఊళ్ళో మంచి ఫర్నిచరు షాపులున్నాయని డబుల్ కాట్ పురమాయించినా; మంచి నేతబట్టలు దొరుకుతాయని ఓ నాలుగు తానులు కావాలన్నా... ఎవరు ఏమైనా పైవాళ్ళా, తమ్ముడుగారు! నెత్తిమీద చుట్టం! వారాల తరబడి స్కూలు పరువు నాశనమైనా, ఇంతింత పిల్లలకు కృత్రిమ ప్రదర్శనే జీవిత లక్ష్యమనే నీతి బోధించబడినా, అధికారుల హావభావలకే సంస్థలకి సంస్థలే అమ్ముడుపోయినా ఎవరికి నష్టం? ప్రజాక్షేమంకన్న పార్టీయే ముఖ్యమని భావించే నాయకులున్నంతకాలం ఏంచేస్తే చెల్లదు?

* * *

ముసలిఅవ్వ చచ్చేముందు పనికిరాని హితబోధ చేసి మరీ కన్ను మూసింది. తమ్ముడొకడేకాదు; తండ్రిని అప్ప

చెప్పింది. హనుమంతయ్య దృష్టిలో తండ్రి పదానికి అర్థం కూడా బాగా విస్తృతమైనది. మన మందరము దేవుని బిడ్డలము. దేవుడొక్కడే జగత్పిత. ఆయనకాక వేరు తండ్రెవరు? నిజానికి హనుమంతయ్య పనిచేస్తున్న హాయర్ సెకండరీ హైస్కూలు ఒక దేవాలయ ఆదాయంమీదే పనిచేస్తున్నది. అతిభిక్షుకుడైన దేవుడికి చేసేంత ధర్మం ప్రజలు మరెవరికీ చెయ్యరు. ఎండల్లో ఎండిపోయినా, వరదల్లో కొట్టుకుపోయినా మామూలు మనుషులసంగతి ఎవరికీ పట్టదు. పాపం ఏ రాముడో, హనుమంతుడో సాయిబాబావో ఏ చెట్టుకిందో దిక్కులేకుండా అయిపోయాడని విరాళాలు వసూలుచేసి రాతి దేముడి కొక రాతికొంప కట్టిస్తారు. రాతి హృదయంకల మనుషులు అంతకన్న ఏం చెయ్యగలరు? కొందరు గడుసరులైన భక్తుల ఉదారనిమిత్తం వెలసి బ్రహ్మాండంగా పైకివచ్చిన ఒక దేవుడి మేనేజిమెంటుకింద ఆ పవిత్రమైన పాఠశాల నడుస్తోంది. అయిదుకొండలపైన వెలసిన దేవుడి ఆధ్వర్యంలో ఉన్న పాఠశాలకి కనీసం మూడు అంతస్థులైనా ఉండొద్దా?

హనుమంతయ్యగారు ఆ చల్లనితండ్రిని మనసా నమ్ముకున్నాడు. తనరూంలోకి వచ్చి కిటికీరెక్క తెరిస్తే కొంచెం దూరంగా కనిపించే ఆ కొండల ఆకృతికి మొదట మోకరిల్లనిదే యేపనీ మొదలెట్టడు. భగవంతుడొక్కడే మనిషిగానూ మనుషులందరూ క్రిమికీటకాలుగానూ ఆయన కంటికి కనిపిస్తారు.

అయితే హెడ్మాస్టరుగారు నిత్యం కొలిచే మానవోత్తముడుకూడా ఒకడు లేకపోలేదు. ఆ ప్రైవేటుస్కూలు మేనేజి

మెంటు అంతటికీ పెద్ద దేవాలయం తాలూకు ఎక్జిక్యూటివ్ ఆఫీసరు వ్యాఘ్రేశ్వరరావు నాయుడుగారు. ఈ ఆఫీసరుగారు ఒక పెద్ద బంగళాలో నివసిస్తారు. ఒక చిరుచక్రవర్తి హోదా మెయిన్ టెయిన్ చేస్తారు. దేవుణ్ని చూడ్డానికి క్యూలో ఒక గంట నిలబడవలసివస్తే వ్యాఘ్రేశ్వరరావుగారి దర్శనం అవడానికి కనీసం రెండుగంటలు పడుతుంది. అలా అని ఆయన మిమ్మల్ని అవమానించారు అనుకునేరు సుమా! బంగళా గేటుకి కుడివైపున పెద్దపెద్ద పాలరాతి కుర్చీలుంటాయి. తిరిగి కబురువచ్చేదాకా అలా వాటిమీద ఎంతసేపైనా 'తగలడవచ్చు. మనకి ఎడంచేతివైపున ఫుల్ కాకీ యూనిఫారంలో ఒక నౌకరీవెధవ ఏడుస్తూ ఉంటాడనుకోండి. అయితే మనకీ వాడికీ పోలికేమిటి, అర్థంలేనిమాట! అయినా వాడంతటి ఉద్యోగి వాడు. వాడిజేబులో చిన్న క్లిప్పీసూ, చిన్న లాగ్ బుక్కూ, పెనసిలూ ఉంటాయని మొట్టమొదట సూక్ష్మ దృష్టితో కనిపెట్టినవాడు హనుమంతయ్యగారు. ఎవరు యెంతసేపు అక్కడ వేచివున్నారో వాడు నోట్ చేస్తున్నాడని గుర్తించినదీ ఆయనే. పాఠశాలలో ఉద్యోగనిర్వహణకి అక్కడ 'అఘోరించడమే' గీటురాయి అని తెలుసుకున్నదీ ఆయనే. అందుకనే సూర్యుడు ఉదయించడమేనా మరచిపోవచ్చుగాని ఆయన ప్రతిరోజూ నాయుడుగార్ని దర్శనం చేసుకోడం మరచిపోరు. 'మనల్ని కన్నతండ్రిలాంటివారు... కనిపెట్టిచూసేవారు, ఆయన దర్శనభాగ్యం లభించని ఆయనతో రోజుకి ఒకమారేనా మనవిచేసుకోని బతుకెందుకు? ఈ సత్సంప్రదాయం యివాళ నువ్వూ నేనూ పెట్టినదా?

హుజూరువార్నే అనుకోడం దేనికి? ఏ గవర్నమెంటు ఆఫీసుకి వడితేమాత్రం వెంటనే పై ఆఫీసరు దర్శనం అవుతుంది గనుకా? ఆ బ్రిటిషువాడు స్వార్థపరుడు గనక వెంటవెంటనే పనులై పోవాలని ఉరెట్టుకు చచ్చేవాడు. మనవాళ్లు నిదానస్థులు. ఒకడు చేసేపని చక్కగా పదిమందీ వంతులు చేసుకున్నారు. అదయినా ఒకపట్టాన తెమల్చకపోవడం నేర్చుకున్నారు. నసగడం, నాన్చడం... నాలుగుసార్లు తిప్పడం... పైవారి దర్శనం అంటే మాటలా? ఎన్ని తెరలు, ఎంతటి తంతు! అంతటి అధికారాన్ని అర్థంచేసుకోడం సామాన్యులకి సాధ్యమా? నేనూ ఒక పదవిని నిర్వహిస్తున్నాను గనక అందులో కష్టనిష్టురాలు నాకు తెలుసు. గాడిదకేం తెలుసు గంధపుచుక్కలవాసన. మీకేం తెలుసు ఆశ్రయించడం అనేది యివ్వడం ఎవరికి తెలుసో పొందడమూ వారికే తెలుసు. అయినా తండ్రిని చూడ్డానికి బిడ్డ వెళ్ళడం అదో మహాపరాధంటండీ?" అంటాడు హనుమంతయ్యగారు.

మహాపరాధమే అయి ఉండొచ్చు. అందుకనే ఫణిభూషణం "నాన్నగారికి వారంరోజుల్నుంచీ సీరియస్‌గావుంది. నువ్వెలాంటివాడవయినా ఆయన పెద్దకొడుకువి; నిన్ను చూడాలని ఒక్కలా కలవరిస్తున్నారు. 'అనేకార రోగపూరిత బధిరాంధక శవము'ని కాకపోతే ఒక్కసారి వెంటనే చూసి వెళ్ళు. నీ డబ్బేం అక్కర్లేదు, ఒక్కసారి రా" అని రాసినా హనుమంతయ్యగారు ఉత్తరం వెంటనే చింపేశారు. తండ్రిని చూడ్డానికి బిడ్డ వెళ్ళనేలేదు. 'ఇలాంటి సర్వసాధారణ విషయాలు చూడ్డానికి నాకు తీరికెక్కడ ఉండిచచ్చిందీ. ఒకసారి

చెబితే అర్థంచేసుకూ చావరు. దిక్కుమాలిన లోకం' అని విసుక్కున్నాడు. ఆ విషయం ఇహ రెండోసారి ఆలోచించనే లేదు.

♦ ♦ ♦

"ఎప్పుడూ శుద్ధఖద్దరు ధరిస్తారు. ఇరవై నాలుగ్గంటలూ స్కూలు స్కూలో అని పడిచస్తారు... ఎంతటి పరిశుద్ధాత్ములు" అని కొత్తగా చేరినవారెవరైనా హెడ్మాస్టరు గారి గురించి అంటే పాతవాళ్ళు ఆమాట పడనివ్వరు.

"కుషన్ కుర్చీలో ఫ్యానుకింద కూచోబెట్టి నెల అయే సరికి అయిదువందలు కళ్ళచూపిస్తే పరిశుద్ధాత్ములు కానివారెవరు? యెలా లేదన్నా పెరటిదారిన మరో అయిదువందలు ఇల్లు చేరుతాయి. అక్కడ కూచుని నేనూ ఈయనా పడే పాటేమిటంట. గుర్రుమనడం, గుడ్లురిమడం, గుక్కతిప్పుకుండా గొణుక్కోవడం, ఇంతేగా ఈ దాష్టీకపు పంతులాంగం ఎవరెరుగరని. రెండు జేబులూ నిండుగావుంటే రెండుకళ్ళూ మిలమిల మెరవకేం చేస్తాయి,"

కేవలం డబ్బుకోసమే హనుమంతయ్య పడిచస్తున్నాడనేది, దూరంనుంచి ఆయన్ని అంచనా వేసేవారు అనుకోవలసిన మాటగాని, ఆయన కొడుకులూ, భార్యా ఒక్కనాటికీ ఒప్పుకోరు. స్వతహా లేనివాడు కావొచ్చుగాని కూతుళ్ళు లేరు గనక ఆయనికి అప్పులబాధ లేదు. కొడుకులు నలుగురూ బాగా పైకొచ్చారు. పెదపెద్ద కట్నాలతో యిద్దరు కోడళ్ళు వచ్చారు. సాధారణపు కోడళ్ళు కాదు — నెలకొకసారి బంగారపుగుడ్లు పెట్టే కోళ్ళు, అనగా ఉద్యోగాలు చేస్తున్నవారు.

పెళ్ళిళ్ళుకాని చిన్నకొడుకులిద్దరికీ కూడా యీ మధ్య పనులయినాయి. అంతా అంతో యింతో యింటికి పంపిస్తారు. పోనీ ప్రత్యేకించి కాణీదగ్గర్నుంచీ నిలువచేసే లక్షణ మేమైనా ఉన్నదా అంటే అటువంటి ధనదాహము హనుమంతయ్య దగ్గర కనబడదు మరి

చిన్నకొడుకు లిద్దరూ శెలవలికి వచ్చినప్పుడు భ్రమరాంబ మొరపెట్టుకుంది:

“బాబూ...మీ నాన్న సంగతి రోజురోజుకీ మరింత అయోమయంగా తయారవుతున్నదిరా... ఈ సెప్టెంబరుకి అరవైకూడా నిండుతాయి. ఇంకా ఆయన మనసు ఉరకలు వేస్తున్నదట. మొన్న ఎవరితోనో చెబుతూంటే విన్నాను. ఇంక ఆస్కూలు పిచ్చికి అంతూపంతూ లేదు. ఒక్కొక్కరోజు మధ్యాహ్నం యింటికి రావడంకూడా మానేస్తున్నారు, పీక పోయినా శెలవు పెట్టరు కదా... ఒక్కొక్కరోజు ఆహడావుడి చూస్తుంటే నాకు భయమేస్తోంది. మనసుతోపాటు శరీరం సరిగా తలేకుగదా_రిటైరయిపోయి రెస్టుతీసుకోమని నేను పోరని రోజు లేదు. ఈమధ్య ఓసారి యిలా గట్టిగా నిలదీశానని వారం రోజుల్నుంచీ నాతో మాట్లాడడం మానేశారు. మనం ఎవరమూ ఆయనకంటె పెద్దవాళ్ళం కాకపోతిమి; ఎలా చెప్పాలో ఏమిటో నాకు మాచెడ్డ ఆందోళనకరంగా ఉందిరా బాబూ...ఇన్నాళ్ళూ అయితే ఫరవాలేదు. ఈమధ్య జబ్బపడి లేచిన దగ్గర్నుంచీ ఒక్కనాడూ గుప్పెడన్నం తిన్నపాపాన పోలేదు...”

రెండ్రోజులు తీవ్రంగా ఆలోచించారు. మూడోనాడు

అన్నదమ్ములిద్దరూ వ్యాఘ్రేశ్వరరావునాయుడుగారిని కలుసుకున్నారు.

"మీ సంస్థ మీకు ముఖ్యమే, కాదనలేం. కాని మా నాన్న ఆరోగ్యం మాకుమరింతముఖ్యమన్నది మీరుకాదనలేరు కదా! ఒళ్ళు తెలియకుండా వస్తున్నాడని యింకా ఎంతకాలం ఆయనచేత చాకిరీ చేయించుకుంటారు? ఇది మీకు ధర్మమా?"

నాయుడుగారు కుర్రాళ్ళని పూర్తిగా మాటాడనిచ్చాడు. ఫ్యూన్‌ని పిలిచి ఒకఫైలు తెప్పించాడు. అది వాళ్ళ చేతిలో పెట్టేడు.

"ఇంత ఎత్తున ఉన్న యీ కాయితాలన్నీ మీ నాన్నగారు తమ ఉద్యోగకాలం పొడిగించమని మేనేజిమెంటుకు పెట్టుకున్న దరఖాస్తులు. రూల్సు ప్రకారం ఏభై అయిదు వయస్సు మించి మేం ఉద్యోగాల్లో ఉంచం. కట్టుదిట్టమైన ఆయన కార్యనిర్వహణే కాక, కడుపు కరిగేలాగ ఆయన స్వయంగా చేసుకున్న విజ్ఞాపనలూ, కనికరం కలిగించేలాగా ఆయన పెట్టుకున్న అర్జీలూ యిన్నాళ్లూ ఆయన ఉద్యోగపరిమితిని పెంచడానికి కారణమయ్యాయి. ఒకసారి ఆ కాగితాలు చూడండి."

శ్రీ శ్రీ శ్రీ దొరవారి దివ్య సముఖమునకునకు తమ ముఖ్య సేవకుడు చేయు విన్నపములు_ ప్రభువుల పాద సన్నిధికి భృత్యుని విజ్ఞాపనలు_ ఇలా ఉన్నాయి ఆ లేఖలు. అన్నదమ్ములిద్దరూ ఒకర్ని ఒకరు చూసుకున్నారు. సూటిగా నాయుడిగారి వైపు చూడలేక పోయారు. అతి చక్కని ఆ

నిశ్శబ్దం రెప్పలూ నాసలూ ఎగరేస్తూ కొంతసేపు ఎంజాయ్ చేసి నాయుడుగారు ప్యూన్‌చేత మరొక ఫైలు తెప్పించారు.

"చూడండి యీ ఫైలు; మీ నాన్నగారి ఫైలు పక్కని పెడుతున్నాను. కనీసం రెట్టింపయినా ఎత్తు ఉంటుంది కదూ? ఆయన అక్రాస్తి భరించలేక పోతున్నామనీ వెంటనే తీసెయ్యమనీ వచ్చిన అసంతకంగాళ్ళ పిటీషన్లు... ఇది మీకు ధర్మమా? అని ఎవరూ అడగని ప్రశ్న ఈనాటికి నన్ను మీరు వేశారు. ఇదే మీకు ధర్మమా అని నేను అడుగుతున్నాను. ఇప్పుడు జవాబు చెప్పండి."

చిన్నవాడు కోపంతో ఇంతలికొచ్చేశాడు. పెద్దవాడు అతన్నే అనుసరించి వచ్చేస్తూ ఒకమాట అన్నాడు.

"క్షమించండి. మొదట్నించీ పై ఊళ్ళలో చదువు కున్నాం. ఇక్కడి రాజకీయాలు మాకు తెలియవు. బానిస, పదవిలోకి వస్తే పరమ నిరంకుశుడవుతాడన్నది విజాతీయమైన పలుకుబడి. అది మా నాన్నపట్ల నిజమైనదని గుర్తించి మేము సిగ్గుపడుతున్నాం. కాని ఒకటి మాత్రం గుర్తుంచుకోండి. వెర్రితలలు వేస్తున్న యీ వ్యవస్థలో మీకూ్కడా తక్కువ బాధ్యతేం లేదు. శలవు."

*　　*　　*

మొదట్నించీ హనుమంతయ్యగారి దగ్గర పిల్ల లెవరికీ తగినంత చనువు లేదు. వయసు తేడావల్ల ఆఖరివాళ్ళకి అసలు లేదు. అదిగాక ఆయన పిల్ల లెప్పుడూ మంచి కంపెనిగా

భావించి సరదాగా గడిపింది లేదు. వాళ్ళకు జరిగిన చదువులు, పెళ్ళిళ్ళు అన్నీ 'బిజినెస్ లైక్'గా జరిగినవే. తల్లిదండ్రులిద్దరి బాధ్యతా భ్రమరాంబే వహించేది. ఉన్నన్నాళ్లు అవ్వగారు కూడా ఆత్మీయత అనేది లోపించకుండా పిల్లల్ని సర్దుకు వచ్చేది.

అవమానంతోనూ, కోపంతోనూ యిల్లుచేరుకుని తల్లి ముందు అన్నీ వెళ్ళగక్కుకున్నారుగాని కుర్రాళ్ళిద్దరూ తండ్రి వచ్చేసరికి కిక్కురుమనలేకపోయారు. భ్రమరాంబగారే నెమ్మదిగా మొదలెట్టింది:

"ఇదుగో... వింటున్నారా మీ కొడుకులిద్దరూ ఏమంటున్నారో... వాళ్ళ నాన్నగారు ఉద్యోగంచేస్తే యింక ఒప్పుకోరుట ... నాతోకాదు అడ్డుసవాళ్లు వెయ్యడానికి ... మీ హక్కుదారులు వాళ్లు. ఏం జవాబు చెప్పుకుంటారో చెప్పుకోండి."

"పాపం నీ కెందు కంత శ్రమ? దమ్ములుంటే ఆ కుర్ర సన్నాసుల్నే యివతలికి రమ్మను."

భ్రమరాంబ మోచేత్తో చిన్నవాణ్ణి పొడిచింది. చిన్నవాడు పెద్దవాణ్ని ముందుకు తోశాడు. వాడు గొంతుక సవరించుకుని ఎలాగైతేనేం మొదలెట్టాడు.

"అది కాదండీ ... నాన్నగారండీ ... ఎవడూ, ఆ వ్యాఘ్రంగాడు లేడూ – ఇవాళ్ళ అడ్డమయిన కూతలూ మిమ్మల్ని కూశాడండీ. వాడి కాళ్లు యింకా యింకా పట్టుకోవలసిన ఖర్మ మీ కేమిటండీ?"

హనుమంతయ్య పెద్దగా నవ్వేడు.

"ఓహో అదా? ఓరి వెర్రినాన్నల్లారా! ఇది ప్రపంచం అనే సంగతి ఎప్పుడూ మరచి పోకండి. ఒకరి కాళ్లు పట్టుకోందే ఎప్పుడూ ఎవరికీ జరగదు. అయినా పట్టుకోడానికి కాకపోతే కాళ్ళకీ చేతులకీ సార్థకత ఏముంది? ఒక జతకాళ్లు పట్టుకున్న నా దురదృష్టానికే విచారిస్తున్నారే; పొద్దుటలేచి ఎనిమిదివందల మంది చేత కాళ్లు పట్టించుకున్న నా అదృష్టం గురించి ఆలోచించారూ? ఏమేవెనక నాటకాల నాయకురాలా, పిల్లల్ని కాదు పురెక్కించి పంపడానికీ, ఎదురుబడిఅడుగుతున్నాను, ఏంజవాబు చెబుతావో చెప్పూ?"

భ్రమరాంబ వీలయినంత చప్పుడయేలా తలుపు వేసేసి లోపల గడియ పెట్టేసింది. తల్లీ పిల్లలు పావుగంటసేపు గుసగుసలాడుకున్నారు.

"అమ్మా రేపు తెల్లారి పాసెంజర్లో నువ్వు మాతో వచ్చెయ్యి. దగ్గరుండి ఏవేళ కేదికావాలో అమరుస్తున్న కొద్దీ యీాయనికి నీవిలువ తెలియడం లేదు..."

"విన్నాను-మీా మంత్రాంగం ప్రతి అక్షరం చెవిని పడింది. ఇప్పుడే వస్తానుండండి...కొన్ని ఏర్పాట్లున్నాయి హనుమంతయ్యగారు ఆ రాత్రివేళ ఏడున్నరకి వెళ్ళి పదింటికి తిరిగి వచ్చారు.

"స్కూల్నుంచి యింటికి అటూ ఇటూ తిరగలేక ప్రాణాలు పోతున్నాయి. కుర్రాళ్లు ఎంత సులువుగా ఈసమస్య పరిష్కరించి పారేశారు! ఎంతయినా సూక్ష్మ బుద్ధులు మీావి! సరస్వతీ పీఠమే సర్వస్వం అనుకున్న నాలాంటివాడికి ఇంకా

యిల్లూ, ఇల్లాలూ అంటూ ఈ భ్రమలు దేనికి? ఎలాగా స్కూల్లో సకల సదుపాయాలతో నాకు ఒకగది వుండనే వున్నది. ప్రక్కనున్న సేఫ్టీలెట్రినూ, బాత్ రూమూ వచ్చే పోయే పెద్దమనుషుల సదుపాయం కోసం నేను బెత్తాయించి కట్టించినవి సరేసరికదా! ఇప్పుడే వెళ్ళి ఆ తెరచాటున ఓ మడత మంచమూ, బీరువా వెనుక నా పరుపుచుట్టా, సూట్ కేసూ, కేరియరూ పెట్టించి వచ్చేశాను. ఒంటిగాణ్ణి యింక నాకేం కావాలి! తెల్లవారుఝాము పాసెంజరు దాకా ఎందుకు, యిప్పుడు పదకొండున్నరకి ఎక్స్ప్రెస్ ఉంది, వెంటనే వెడితే అందకపోదు."

చిన్నకొడుకు లిద్దరూ కలసి అప్పటికప్పుడు తల్లిని ప్రయాణం చేయించారు. వెళ్ళిపోతూ భ్రమరాంబ అంది.

"ఇదిగో, ఆరోగ్యం జాగ్రగా చూసుకోండి... మళ్ళీ తొందర్లోనే వచ్చేస్తానులెండి"

"అంత తొందరేం లేదులే" అన్నాడు హనుమంతయ్య అటుతిరిగి.

"ఇంకెన్నాళ్ళో లేదు" అన్నాడు గుర్రబ్బండెక్కుతూ చిన్నాను. "అదేమిటి" అని ఎవరూ అడగలేదు: భయం భయంగా ఎవరికి తోచిన జవాబు వాళ్ళు చెప్పుకున్నారు.

♦ ♦ ♦

అన్ని పనులుకున్నామని అనుకున్న వారికి అన్నిటికీ

సరిపడే ఒకటి ఉండనే ఉంటుంది. లేకపోతే న్యూటన్ సిద్ధాంతం ఏంకావాలి? హనుమంతయ్యగారు బస మేడమీదకి మార్చిన తరువాత ఆయనకి "కాల్చుకుతినడం" మీద మోజు రోజురోజుకీ ఎలా ఎక్కువై పోయిందో తెలుసుకోవాలంటే ఆయన చాటున ఆయన అసిస్టెంట్లుచేసే రిమార్కులు అప్పుడప్పుడయినా రికార్డు చెయ్యాలి. "పదింటినుంచి నాలుగున్నర దాకానేకదా స్కూలు. అయిదున్నర అయినట్టుంది. యింకా యిక్కడేం చేస్తున్నావ్?"

"పదింటినుంచి నాలుగున్నరదాకా అనేమాట విద్యార్థులకే వర్తిస్తుందిట. ఉపాధ్యాయులకి కాదుట."

"ఇది ఎవరి నిర్వచనం?"

"ఇంకెవడిది, ఇంటికంటె కూడి పదిలం అని అమ్మగారి మీద అలిగి స్కూలు చేరిన హనుమంతయ్య గాడిద గాడిది. మామగారి యిల్లయిన పాలసముద్రముమీదే బిచాణా పరిచిన విష్ణుమూర్తిలా ఉంది ఆయనపని. ఆయనకేం!"

"అయినా రోజూ యింతమందికి స్కూలయిపోయింతరువాత పనేముంటుంది?"

"అధికారం చెలాయించడంలోనే బ్రహ్మానందానుభవం పొందగల బుద్ధిమంతులు — ఎదుటివాడు ఊరికే కూచుంటే చూడలేక—అప్పటికప్పుడు ఏదయినా సృష్టించగలరు. బడి విడిచిపెట్టగానే పిల్లలతోపాటు మేమూ పారిపోతే సుఖపడిపోమా? అదిగాక యింటికి చేరీచేరగానే ఎవరిమటుకు వాళ్ళం ట్యూషన్ స్కూళ్ళని పెట్టుకుని వేలకివేలు నింపుకుంటున్నామని మా రావణబ్రహ్మకి మంట."

"మీలో ఐక్యతలేదా? గట్టిగా అడిగేవాడు లేడా?"

"ఏం చెయ్యమన్నావ్, దేశంలో పాలకవర్గానికి ఎంతటి ఆరోగ్యకరమైన అపోజిషన్ ఉందో యిక్కడా అంతే. అందులో యీాయన మం లక్ష్యం. ఆశ్రయించు మా జీవం. బానిసత్వం మాచిహ్నం. పుట్టిన ప్రతిక్షణంనుంచీ చావు మొద లయిందని ఏక్షణమయినా మరచిపోనంత ధైర్యంగలవాళ్ళం మేము. 'ఆ భగవంతుడి దయవలన యింకా యీమాత్రంగానైనా ఉన్నాం' అని సంతోషిస్తూ ఉంటాముకూడా..."

"నీ మాటలు వింటూంటే నాకు మీా కీచకుడు చేస్తు న్నదే రైటనిపిస్తోంది."

"ఎవరు కాదన్నారు? పేరు! మాత్రమేఉన్న ప్రజా స్వామ్యంలో సామాన్యుడు అలా ఎలా అనుకోగలడు? అను కుని తన భార్యాబిడ్డల్ని ఎలా పోషించగలడు? తిండికోసం మధ్యతరగతివాడు ఎంత నీచానికైనా వెనుదీయడు. అందర్నీ అదృష్టం అందలం ఎక్కించదుగదా!"

"వస్తా, పనుంది. మావాడు మొన్న పరీక్షల్లో లెక్కల్లో పాడుచేశాడట. ముందుగా ఆ మహిషాసురుడి మూతి కడితే గాని..."

*　　　*　　　*

హనుమంతయ్యకు తలతిరిగినట్లయింది. కాఫీ మరో గ్లాసుడు తాగేడు. కళ్ళజోడు మరోసారు తుడుచుకున్నాడు. ఫేను మరింత స్పీడుగా పెట్టేడు. వచ్చిన ఉత్తరవు మరోసారి చూశాడు. చేతులు వణికేయి. గుండె ఆగిపోయిందా అనిపిం

చింది. వచ్చే అక్టోబరు ఫస్టునాటికి ఆయన హెడ్మాస్టరీ అంతమవుతుంది!

'అంతపెద్ద సంస్థని నిర్వహిస్తున్నవాడికి ఆ మాత్రం జ్ఞానం లేదా! ఎల్లకాలం రిటైరయిపోకుండా శాశ్వత బ్రహ్మకల్పంగా హెడ్మాస్టరుగిరిలో ఉండిపోతా ననుకునేంత మూర్ఖుడా? అంతగా షాక్ తినడనికి అదేమంత ఎదురు చూడని వార్తా, అని ఎవరైనా సహజంగా ఆశ్చర్యపోవచ్చు. వెర్రితలలు వేస్తున్న మానవ స్వభావాన్ని ప్రతినిత్యం చూస్తూ అదే జాతికి చెందినవారు ఆశ్చర్యపోవడమే నిజంగా ఆశ్చర్యకరమైన విషయం. ఆయుర్దాయం, ఐశ్వర్యం, పదవీవ్యామోహం యిలాంటివాటిలో 'చాలు' అనేవాడు పసివాడయినా అయివుండాలి, పిచ్చివాడయినా అయివుండాలి. 'ఒక్క మంత్రిపదవికేనా ఏమిటి గరిష్టవయోపరిమితి లేనిది? దేవుడి పేర్న నడిచే ప్రత్యేక విద్యాలయం. దీనికి మామూలు రూల్సు పాటించాలనే రూలు ఎక్కడుంది? సరిగ్గా అజమాయిషీ చేస్తున్నాడా లేడా అనేది లెక్కగాని వయస్సుతో పనేముంది? కనీసం మరో పదిహేనేళ్ళపాటు నాకిక్కడ ఢోకాఉండదు' అని హనుమంతయ్యగారు అంచనా వేసుకున్నారంటే అందులో తప్పేముంది? ఆ గిరీలో ప్రవేసించిన మొదలు ప్రతిక్షణం ఆయన తన పదవికి మరింత పటిష్ఠం చెయ్యడానికి ప్రయత్నిస్తూనే వచ్చాడు. వలసిన కీలకస్థానాలన్నిటినీ పడుతూనే ఉన్నాడు. చిన్న చిన్న బలులు సయితం ఇస్తూనే వున్నాడు. ఆఖరికి అమ్మవారు అర్చకుణ్ణే మింగిందా?

హనుమంతయ్య మరొకమారు ఆర్డరు చూశాడు.

ఏమాత్రమూ తేడా లేదు; తను పదిరోజులుగా చేస్తున్న ప్రయత్నంకూడా నాశనమయింది. కొత్త హెడ్మాస్టరుగా వచ్చి జాయిన్ కమ్మని కుక్కుటేశ్వరస్వామికి ఆర్డర్సుకూడా వెళ్ళేయి.

ఆ తరవాత దసరా శలవలు వచ్చాయి. పొద్దుటిపూట ఆఫీసు ఒక గంట పనిచెయ్యడం, పేపర్లు దిద్దేవాళ్ళు అప్పుడప్పుడు రావడం తప్ప-స్కూలు నిశ్శబ్దంగా ఉంది. అసలు ఆ శలవలకి సరిపడే పని హెడ్మాస్టరుగారు చెప్పలేదని మేష్టరందరూ చెవులు కొరుక్కున్నారు. ఆ పదిహేను రోజులూ, ప్రతి గంటా ప్రతి నిమిషం హనుమంతయ్య అనుభవించిన మానసిక సంక్షోభం ఆ గదికీ, ఆ వరండాకీ, ఆ స్థంభాలకీ మాత్రమే తెలుసు. ఆ తీయతియ్యని జ్ఞాపకాలు ఎలా, ఎలా మరిచిపోడం?

ఆ వరండాలోనే నిలబడి ఒకసారి హనుమంతయ్య కిందికి చూస్తున్నాడు గేట్లోంచి. హడావిడిగా వస్తున్న లెక్కల మేష్టరు పుండరీకాక్షుడు కనిపించాడు. ఆ కంగారు చూసి తనకి నవ్వాగలేదు. వాచీ చూశాడు; పది నిమిషాలు లేటు. వాణ్ణిలా యీడ్చుకురా అని తలుపులయ్యను పంపించాడు. అతను వచ్చేసరికి హనుమంతయ్య పదవినలంకరించి, కాలు మీద కాలేసి ఆడిస్తున్నాడు. పుండరీకాక్షుడు ఒణికిపోతున్నాడు. నిలబడే ఉన్నాడు. తను వాణ్ణి కూచోమనలేదు, అనకూడదు. ఎక్కడివాళ్ళని అక్కడే ఉంచాలి. ఇంకా వాడు అదృష్టవంతుడు. ఎంతోసేపు పైన వెయిట్ చెయ్యకుండా ఇంత సులువుగా హెడ్మాస్టారి రూమ్ లోకి ప్రవేశం దొరికి, ఆయన దర్శనం అవడం అదెంతకాదు!

"ఏంరా వెధవా, అక్కడ ఫైలు ఇక్కడ పెట్టేవ్" అని తలుపులయ్యమీద ఇల్లెగిరిపోయినట్టు కేకలేశాడు. ఆ కోపం చూసి లెక్కల మేస్టారి పెదవులెండిపోయాయి...

"ఎందుకొచ్చారు, ఏం మాట్లాడరేం?" మృగరాజు ఘర్జన. వాడి బెదురు చూసి తనకెంతో ఆనందం కలిగిందని!

"మిమ్మల్నే, నాకోసమేనా మీరు వచ్చింది?" పిడుగుపాటు.

"చి_చిత్తం......తమరేమో వచ్చి, తలుపులు..."

"నే నొచ్చి తలుపులు తీస్తే మీరు దయతో వచ్చారనా?"

"కాద్ కాదు...తమరి సెలవయిందని తలుపులయ్య వచ్చి చెబితే..."

"అయితే మీమటుకు మీకు రావాలని బుద్ధిపుట్టలేదన్నమాట...మీ తప్పేమీ లేదు, అంతా నాదే తప్పన్నమాట. సరే ఏం చేస్తాం? ఏం శిక్ష విధిస్తారో విధించండి."

మాటల్లో మండీలు వేసి, అవతలివాడు కుడితిలో పడ్డ ఈగలాగ కొట్టుకుపోతుంటే చూసి ఆనందించడం అది ఎంత సౌభాగ్యం!

"ఏమండీ, మాట్లాడరేం?"

"చిత్తం తమరలా శలవిస్తే నే నేంచెప్పగలను?"

"పోనీ, తమరే శలవియ్యకూడదూ ఏంశలవిస్తారోను! పోనీ వినయినా నేర్చుకుంటాను."

పుండరీకాక్షుడుకి కళ్ళనీళ్ళ పర్యంతమైంది.

"కొంచెం ఆలశ్యమైంది. మా ఆడవాళ్ళు సమయానికి యింట్లోకి రాకపోతే నేనే కాల్చుకోవలసి వచ్చింది."

"బాగుంది. ఎందు కాలస్య మయిందో సంజాయిషీ చెప్పుకోమని నేను ఆర్డరు పంపిస్తాను నువ్విప్పుడన్న ముక్కలు ఇంగ్లీషులో రాసేసి సంతకం చేసేసి నువ్వు క్లాసుకి వెళ్ళొచ్చు."

లెక్కల మేష్టరికి ఇక ఆ ఆపద గట్టెక్కి అవతల పడ గలననే నమ్మకం క్రమక్రమంగా సడలిపోసాగింది.

"ఇంకా చిన్నవాడివి. మొదట్లో చిన్న చిన్న పొరపాట్లు సరియైన సమయంలో సర్దుకోకపోతే మహాపరాధాలై పీక పట్టు కుంటాయి. వెనకటికి ఒక రాజుగారూ, దివానూ ఉండేవా రుట. ఇద్దరూ ఎక్కడికో బయల్దేరారుట. దివాను ముందు నడు స్తూంటే రాజు వెనకనుంచి అన్నాడు "ఏం దివానూ, అంతలా కళ్ళుమూసుకుపోయి ముందు నడుస్తున్నావేం. వెనక్కి రావడానికి మేమేం నీ పరివారం అనుకున్నావా?" దివాను నాలుక కరుచుకుని రాజుగారు ముందు నడవగా తను అనుస రించడం ప్రారంభించాడు. "ఇది మరీ బాగుందయ్యోయి దివానూ...ముందు వెళ్ళి మేం దారి చూపించాలన్నమాట, తమరు వెనక నిక్కుతూ నీలుగుతూ వస్తారన్నమాట" దివాను లెంపలేసుకుని రాజుగారి పక్కగా ఆయనతో నడవజొచ్చాడు.

"ఏం పొగరుగావుంది దివానూ యివాళ నీకూ? అక్క డికి మనిద్దరం సమానస్థులమనా నీఊహా?" అన్నాడు రాజు.

"బాబూ ఈ రాజసేవ నావల్లకాదు. శెలవిప్పించండి" అన్నాట్ట. ఇగెందుకు చెప్పేరూ అంటే పెద్దవాళ్ళతో నౌకరీ అంటే కత్తి మీద సాము అన్నమాట. వెర్రి దివాన్లా శెలవుతీసుకోడానికి రాలేదు. అవునా?"

"చిత్తం."

హనుమంతయ్య వాచీ చూశాడు.

"చూశావా... నువ్వు వచ్చిందేమో పది నిమిషాలు లేటే, కాని అనవసరంగా గంట వేస్టు దీనికి కారకులెవరో ఊహించావా!"

"చిత్తం... నేనే నండి."

"ఇంకెప్పుడూ యిలాంటి తెలివితక్కువ పనులు చేసి పవిత్రమైన మా కాలాన్ని పాడుచెయ్యకు."

బతుకుజీవుడా అని బయటపడుతున్న పుండరీకాక్షుణ్ణి చూసి తనెంత నవ్వుకున్నాడని! ఆ మాటకొస్తే అదొక అనుభవమూ... ఆవాళ మిస్. దైవలీల ఏం చేసిందీ ... అదెంత చక్కని అనుభవం!

అసలు ఆ అమ్మాయి తనమీద దాడిచేస్తుందని తెలుసు. అందుకని ఆమె ఎప్పుడు వచ్చినా తలుపులయ్యచేత "దొరగారు యిప్పుడు విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నారు"; "బాగా అలసిపోయివున్నారు; ఇప్పుడెవరొచ్చినా మాటాడరు"; "నిద్ర పోతున్నారు, మళ్ళీ దర్శనం చేసుకోమన్నారు" ఇలా ఎన్ని సార్లో తిప్పించి పక్కకి తిరిగి నవ్వుకోలేదూ? ఆమె అయిదో

సారి వచ్చినపుడు మాత్రం తెలుపులయ్యేవిధవ ఒక తప్పటడుగు వేసి ఆమెకు దొరికిపోయాడు.

"దొరగారు చాలా కోపంమీద ఉన్నారు. ఇప్పుడొచ్చినా మీకు పనవదు."

"పనెలాగా చెడిపోయింది. అందుకోసం కాదు_ఆయనకి కోపంగా ఉండం తప్ప మరేమీ చేతకాదని అందరికీ తెలుసు. నేనూ కోపంగానే ఉన్నాను_ నాకు కావలసింది దద్దే, అడ్డులే."

దైవలీల చరచర గదిలోకి వచ్చేసింది.

"మీరెలాగా ప్రతినమస్కారం పెట్టరు గనుక నేనూ ముందు తొందరపడ్డం లేదు. మీరెలాగా కూచోమనరు గనక నేనే కూలబడుతున్నాను. నాకు ఓపిక లేదు మరి... అదిగాక, మీతో కొన్ని విషయాలు మాట్లాడి ముఖాముఖీ తేల్చుకోవాలి."

ఏమిటి దీని తెగింపు! నిజంగా తనకే నోటమాట రాలేదు. దైవలీల అక్క సుప్రభాతానికి చాలా జబ్బుచేస్తే అప్పటికప్పుడు బెజవాడ వెళ్ళింది. సుప్రభాతానికి మరీ సీరియస్ అయిపోతే ఆమెని విడిచి రీవోపెనింగ్ డేనాడు వచ్చి సంతకం పెట్టడానికి దైవలీలకి కుదరలేదు. వేసవి శలవులు ఆరువారాల జీతమూ ఆ పరిస్థితుల్లో యివ్వడానికి ఆడిటర్సు ఒప్పుకోరు. స్కూలు క్లోజింగ్ డేనాడూ, రీవోపెనింగ్ డేనాడూ సంతకాలు ఉంటేగాని మధ్యకాలం జీతాలు యివ్వరు అని రూల్సు హృదయంలేనివాటినే రూల్సు అంటారు. అది కటిక సత్యం. "స్కూలు తెరిచిన తారీకున నేను యిక్కడ వున్నట్టు సంతకం పెడతాను. ఆ మాత్రం

మీరు ఆమోదించవచ్చు. ఇందులో ఉపకారమేగాని మీకు ప్రత్యేకించి వచ్చిన నష్టమేలేదు. మీకిష్టమైతే ఇలాటి పెన్ని జరగలేదుగనక!" అంటుంది దైవలీల. హనుమంతయ్య నవ్వుకున్నాడు. ఆ మాట నిజమే. ఎలాంటిరూల్సైయినా తారుమారు చెయ్యగల నేర్పరితనం తన కుంది. నిన్న మొన్నటి స్కూళ్ళు గుంటలదగ్గిర తనకి మంచి పేరు లేకపోయినా, ఊళ్ళో పెద్దపెద్ద ఆఫీసర్లతో, డబ్బున్న వాళ్ళతో తనకి కావలసినంత పలుకుబడి ఉంది ... నిమిషాల మీద ఇంద్రజాలం చెయ్యగల చాకచక్యం తనకుంది. అనేకం చేశాడుకూడా...కాని ఆవిడే స్వయంగా చెప్పుకున్నట్టు ఇష్టమైతే కదా! ఆ ఇష్టం కలిగించడానికి ఎన్ని ప్రయత్నాలు చెయ్యాలో ఆ పాడుమొహాని కేమైనా తెలిసి ఏడిస్తేనా? ఓ డజను బత్తాయిపళ్ళయినా తెచ్చి యిచ్చిందీ? ఒకటికి నాలుగు సార్లు తన చుట్టూ తిరిగి కళ్ళనీళ్ళెట్టుకుని బతిమాలిందీ ? కొంచెమేనా వినయమూ విధేయతా కనపరిచిందీ? పోని పెద్దలని గౌరవమైనా చూపించిందీ? నెత్తి మీద మొట్టికాయలు కొడితే ఎవరైనా పనిచేసిపెడతారాటండీ? ఏదో పెద్ద హక్కు ఉన్నట్టు సెకండరీగ్రేడు అసిస్టెంటు మాటాడితే పొద్దుట లేచి ఇలాంటి వాళ్ళని లక్షాతొంభై మందిని చూసే, హెడ్మాష్టరు ఓర్చుకోగలడటండీ? మీరే చెప్పండి?

"మా అక్క కింకా ఏ మాత్రమూ తగ్గలేదు. పిల్లలతో మొక్కడలేని డబ్బూ చాలడంలేదు. మొన్ననే గాజులమ్మి సొమ్ము పంపించాను...ఇవాళ్ళ జీతం కట్ చేస్తే మేం ఏమైపోవాలో కొంచెం ఆలోచించండి."

"నే చేసే దేమీ లేదు. పైకి కాగితం పెట్టుకోండి కావలిస్తే."

దైవలీల లేచింది. నిప్పులు కక్కింది.

"మీరు చేసే దేమీ లేదా? ఒక శలవు దరఖాస్తు కోసం వారంరోజులూ, ఒక ఇంక్రిమెంటుకోసం ఆరునెలలూ అసహాయు లయిన మీ అసిస్టెంట్లని మీకూడా తిప్పుకోడాని కేనా మీ ఉద్యోగం?"

"ఒకరి చుట్టూ ఒకరు ఆశ్రయించి తిరగడం ప్రకృతి లోనే ఉంది. లేకపోతే ఈ దివారాత్రాలే లేవు. ఈ భూగోళమే లేదు!"

హనుమంతయ్య పెద్దగా నవ్వేడు. దైవలీల విసురుగా వెళ్ళిపోయింది. తనింత పెద్ద హోదాలో ఉన్నాడని ప్రతినిద్ర మొహానికీ ఏడుపు. ఆ చాతిగాని వాజమ్మలు గిలగిల తన్నుకోడం చూస్తే తన కెంత తమాషాగా ఉంటుంది!

* * * *

"బాబూ, ఇవాళ తమకు కారియర్ ముట్టుకోలేదు."

"నోరు ముయ్యి" అన్నాడు హనుమంతయ్య తన ఆలోచనల్ని భగ్నంచేసిన తలుపులయ్య వైపు కోపంగా చూస్తూ. నెమ్మదిగా నడిచి గదిలోకి వచ్చి లైటు వెలిగించాడు. ఎదురుగుండా కనిపించిం దేమిటి? డేట్సు మార్చుకొనే కేలెండరు. ఇంతింత అక్షరాలతో అంకెలతో ఉంది. ఆ రోజు సెప్టెంబరు ముప్పై! ఆ మర్నాడే స్కూలు తెరుస్తారు.

కుక్కుటేశ్వరస్వామి అప్పుడే ఊళ్ళోకి వచ్చాడని తెలిసింది. అతను హెడ్మాష్టరుగా అప్పుడే సంతకం పెడతాడు. ఆయనకు ఆవాహనా, తనకు విసర్జనా అప్పుడే జరుగుతాయి. తన స్థానం, సామ్రాజ్యం, తన సంపద, తన సర్వస్వం కొన్ని గంటల్లో చెయిజారిపోతుంది.

హనుమంతయ్య కిటికీతలుపులు తెరిచాడు. దూరంగా మినుకు మినుకుమంటూ కొండమీద గోవెలదీపాలు కనిపిస్తున్నాయి. అంతకంటె పైన కొన్ని వేల నక్షత్రాలు అలా చూస్తూంటే జీవితంలో ఎప్పుడూ ఎరగని నిరాశా, భయం అతన్ని ఆవహించాయి. తలుపులు వేసేసి కుర్చీలో కూల బడి బల్లమీద తలపెట్టుకు పడుకున్నాడు. రోజూలా మడత మంచం వెయ్యలేదు; పరుపుచుట్ట విప్పలేదు; క్యారియరు ముట్టలేదు. అతని కా సమయంలో పచ్చి మంచినీళ్ళుకూడా విషప్రాయమైపోయాయి.

మర్నాడు తెల్లవారేక తలుపులయ్య బలవంతంమీద హనుమంతయ్య మొహం కడుక్కొని కాఫీతాగేడు. తొమ్మిదీ పదీ అయ్యేసరికి స్కూలు దసరా శలవల అనంతరం తెరవడం వల్ల ఎక్కడలేని హడావిడీ, అల్లరీ ప్రారంభమయింది.

“లేనిపోని సానుభూతి వెదజల్లుతూ మేష్టరు నక్కగాళ్ళు ఒకరూ ఒకరూ నన్ను చూడ్డానికి వస్తారు. నా వంట్లో బాగు లేదు. ఎవర్నీ చూణ్ణని చెప్పు... వాళ్ళని తలుచుకుంటేనే నాకుమండుతోంది. ఆ పాపిష్టి మొహాలు ఎలా చూడను!” అన్నాడు హెడ్మాష్టరు. ఎవర్నీ పంపవద్దని హెడ్‌క్లర్కు

ఏడుకొండలతో చెప్పి తలుపుల న్యు తిరిగి మళ్ళీ మూలగది చేరుకున్నాడు.

"బాబూ...తమరికి కోపం రాకపోతే ఒక్క మనవి. తమరికి తెలియదని కాదు...ప్రాణమే శాశ్వతంకాదే, యిక యీ ఉద్యోగం శాశ్వతమా? అక్కణ్నుంచి కబురు రావాలే గాని మీరేమిటి, నేనేమిటి, అందరం ముందో వెనకో వెళ్ళి పోయేవాళ్ళమేగదా! దాని కింత దిగులు పడిపోతారా?"

హనుమంతయ్యకి వెంటనే చచ్చిపోవా లనిపించింది. తన ఎడమపాదం కింద మట్టికన్న హీనమైన బంట్రోతు వెధవ తనతో యీనాడు సమానస్థుడయిపోయాడా? తనకి నీతులు చెప్పేవాడయ్యాడా?

"పోతావా, పోవా అవతలికి" అని వాడ్నికూడా తగి లేసి తలుపు గడియవేశాడు. ఇటుతిరిగాడు ఇటు తిరిగి చూశాడు. అతనికి ఆ గదిలో ఇంకేమీ కనబడలేదు. తను కూర్చునేకుర్చీ తప్ప. తనకి హోదా, గౌరవమూ, మర్యాదా, మన్ననా, ప్రతిష్ఠా, ప్రాధాన్యమూ ఇచ్చిన ఈ కుర్చీ ఆనాటి నుంచీ మరొకరిది! తన జీవనాడి, తనని ప్రతిక్షణం పాలించే చైతన్యచిహ్నం మరుక్షణం మరొకరిది.

కన్న తండ్రిగాని, రక్తం పంచుకు పుట్టిన తమ్ముడు గాని, 'అన్నిటినీ కనిపెట్టిచూసే ఆ తండ్రిగాని, 'ప్రతినిత్యం కొలువుచేసే యీ తండ్రి' గాని 'పదాది క్రోసాల కి జిట్ చేసే నెత్తిమీద చుట్టమైన తమ్ముడు' గానీ ఆఖరికి భార్యాబిడ్డలుగానీ హనుమంతయ్యగారికా ఆఖరుక్షణంలో మనసులో మెదలలేదు. నిమిషాలు గడిచేకొద్దీ ప్రాణంవదలి

వెళ్ళలేని రోగిలా ఆ కుర్చీవైపు అతి హృదయవిదారకంగా చూస్తూ కూర్చున్నాడు.

తలుపు చప్పుడయింది. మళ్ళీ, మళ్ళీ మరింత గట్టిగా— 'వెర్రివాడా, పదవే పరమార్థమా? కాదా శాశ్వతమా? ఇవాళనుంచి నేను నువ్వొకరి సొత్తు కానా?' కుర్చీ నవ్వినట్లయింది. సింహాసనంకోసం రాజులూ, పదవికోసం మంత్రులూ, చావుబతుకుల సమస్యలా ఎలా పోరాడతారో వివర్ణమైన ఆయన మొహంలోని నీడలు చూసి తెలుసుకోవచ్చు. అయినా హనుమంతయ్యగారికి అపజయం లేదు. 'చూడు ఏన్నెం చేస్తానో చూడు' అన్నాడు. మూడంతస్తుల మేడమీది కిటికీలోనుంచి ఆ కుర్చీ బలంకొద్దీ విసిరేశాడు. తర్వాత తనే అక్కణ్ణుంచి గెంతేశాడు! బొందితో కైలాసం చేరుకోకపోవచ్చు — కాని పదవితో పై లోకం చేరుకున్నాడు! ఎక్కువ ప్రయోజకత్వమా!